

Πανδημίες: είναι η εκδίκηση της φύσης;

Θανάσης Σφουγγάρης
Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Οι πανδημίες και οι οικονομικές κρίσεις δεν είναι πρωτόγνωρα φαινόμενα για οικονομικά αναπτυγμένες περιοχές του πλανήτη. Έχουν συμβεί τέτοια γεγονότα με μεγάλη ένταση και στο παρελθόν. Στα πρόσφατα χρόνια αυτό που σόκαρε αρκετά ήταν η οικονομική κρίση σε Αμερική και Ευρώπη. Επίσης, σοβαρές ασθένειες εμφανίστηκαν και σχετικά πρόσφατα (H1N1, HIV, Ebola, SARS, κ.α.) με χιλιάδες θανάτους, αλλά και την αίσθηση ότι με προληπτικά μέτρα και μέσα προφύλαξης μπορούμε να περιορίσουμε σε μεγάλο βαθμό τις συνέπειες. Αυτό όμως που ζούμε τους τελευταίους 3-4 μήνες είναι πρωτόγνωρο, γιατί ο νέος κορωνοϊός (Covid-19) έχει εκρηκτική μεταδοτικότητα, όπως ένας άορατος μηχανισμός ταχύτατης μόλυνσης, εξαπλώθηκε σε ελάχιστο χρόνο σε όλο σχεδόν τον πλανήτη, θερίζει όλες τις ηλικίες και είναι επίμονος. Λόγω της φύσης του ιού, η εξάπλωσή του παρέλυσε όλες σχεδόν τις οικονομικές δραστηριότητες του πλανήτη, με αποτέλεσμα φαινόμενα οικονομικού κραχ, τύπου Αμερικής του 1929, σε όλες τις οικονομίες του κόσμου, ανεργία, κοινωνικές αναταράξεις, βία κ.α. Όμως τώρα βιώνουμε έναν συνδυασμό πανδημίας και οικονομικής κρίσης που έχει αλλάξει ολόκληρη τη ζωή του πλανήτη, όπως την ξέραμε μέχρι τώρα, με τρόπο βίαιο και σοκαριστικό. Βέβαια, πανδημίες συνέβαιναν και στο παρελθόν και πιθανότατα θα συνεχίσουν να συμβαίνουν και στο μέλλον. Στις περισσότερες από αυτές τις περιπτώσεις η διαπίστωση της αιτίας είναι κοινή: ιοί ή άλλα παθογόνα που φυσιολογικά υπάρχουν στη φύση και στα άγρια ζώα, σε κατάσταση ισορροπίας με όλους τους μηχανισμούς των οικοσυστημάτων και χωρίς επιβλαβείς συνέπειες για την υγεία του κυρίαρχου ζώου του πλανήτη, του ανθρώπου, μπορούν να περάσουν σ' αυτόν και να προκαλέσουν τεράστια θνησιμότητα.

Όμως γιατί κάποιοι από αυτούς τους ιούς μεταπηδούν από τα άγρια ζώα και τη φύση στον άνθρωπο και προκαλούν θνησιμότητα; Γιατί ιοί, όπως οι κορωνοϊοί, που συμβιώνουν φυσιολογικά με νυχτερίδες ή άλλα είδη σε απομονωμένες φυσικές περιοχές να μεταδίδονται ξαφνικά στον άνθρωπο; Η απάντηση είναι λογική και περίπου αυτονόητη: ο άνθρωπος, με διάφορες ενέργειές του διατάραξε φυσικές περιοχές και βιοκοινότητες, απορύθμισε εξισορροπητικούς μηχανισμούς των οικοσυστημάτων, αποψίλωσε εκτεταμένα δάση και μετέφερε ζωικούς πληθυσμούς εκτός των φυσικών βιοτόπων τους. Τα παθογόνα, μετακινούμενα από τους φυσικούς τους ξενιστές (τα άγρια ζώα) στο νέο ξενιστή (άνθρωπο), έχουν θανατηφόρες συνέπειες. Με άλλα λόγια, τα άγρια ζώα μπορούν να είναι δεξαμενές παθογόνων στους φυσικούς βιοτόπους τους χωρίς να μολύνουν τον άνθρωπο, αλλά όταν αυτός παρεμβαίνει και καταστρέφει τους βιοτόπους τους ή τα μεταφέρει σε άλλες περιοχές ή αστικά κέντρα, αυτόματα δημιουργεί γέφυρες για να περάσουν στον άνθρωπο, ο οποίος δεν διαθέτει φυσικούς μηχανισμούς για να συμβιώσει μαζί τους, μολύνεται και καταβάλλεται.

Μια άλλη μεγάλη αιτία-πληγή για την έξαρση τέτοιων επιδημιών είναι το εμπόριο (και προφανώς η βίαιη απόσπαση από τους φυσικούς βιοτόπους τους) ειδών της άγριας πανίδας για σκοπούς “καλλωπιστικούς” ή για ανθρώπινη διατροφή. Παρόλο που πολλές χώρες έχουν υπογράψει τη συνθήκη CITES για την απαγόρευση αυτού του εμπορίου, κάποιες από αυτές συστηματικά την παραβιάζουν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η Κίνα, που την έχει υπογράψει το 1994, αλλά στη χώρα αυτή ανθούν οι αγορές εμπορίας άγριων ζώων για “ανθρώπινη διατροφή”!! Άσχετα αν ευσταθούν οι σχετικές ειδήσεις αναφορικά με την προέλευση των πρόσφατων πανδημιών ή είναι θεωρίες συνωμοσίας, είναι γεγονός ότι πωλούνται παγκολίνοι, νυχτερίδες, φίδια και άλλα ζώα σε αγορές αυτής της χώρας το 2020. Επομένως, πόσο τυχαία μπορεί να θεωρηθεί η εκκίνηση της πανδημίας του προηγούμενου κορωνοϊού (SARS) και του νέου κορωνοϊού (Covid-19) από επαρχίες της Κίνας όπου ανθεί αυτό το εμπόριο;

Όταν σοβαρές μελέτες τεκμηριώνουν ότι το 60-70% των νέων/αναδυόμενων ασθενειών προέρχονται από ζώα, κυρίως άγρια, πόσο δικαιολογημένο είναι σήμερα τα ανθρώπινα διατροφικά πρότυπα κάποιων χωρών ή περιοχών του πλανήτη να περιλαμβάνουν την κατανάλωση άγριων ζώων (ή και εξημερωμένων, π.χ. σκυλιών); Τουλάχιστο αυτό είναι ένα σοβαρότατο θέμα υγείας, αφήνοντας κατά μέρος περιπτώσεις ασθενειών από ζώα που συμβατικά είναι αποδεκτά ως μέρος της ανθρώπινης διατροφής, όπως η γρίπη των πτηνών από τα υδρόβια πουλιά στα εκτρεφόμενα πουλερικά, η πανώλη των χοίρων κ.α. Στην αντιμετώπιση αυτών των σύγχρονων προβλημάτων υπάρχουν τρία τουλάχιστον αποτελεσματικά προληπτικά μέτρα: 1) η παύση υποβάθμισης αδιατάρακτων περιοχών και ζωοκοινοτήτων του πλανήτη, 2) η παγκόσμια πίεση προς τις χώρες όπου το παράνομο εμπόριο άγριων ζώων συνεχίζεται ακόμη, και 3) η αλλαγή των διατροφικών προτύπων που περιλαμβάνουν την κατανάλωση άγριων ζώων από τον άνθρωπο, σε χώρες όπου αυτό παραδοσιακά συνεχίζεται, με τρόπο απόλυτο, καθώς οι χώρες αυτές διαχρονικά διαθέτουν «ανάλογους αποτελεσματικούς» μηχανισμούς.

Θανάσης Σφουγγάρης
Καθηγητής Διαχείρισης Οικοσυστημάτων και Βιοποικιλότητας
Πανεπιστημίου Θεσσαλίας